

Weidevogels in de ban van MKZ

Vol spanning zaten weidevogelliefhebbers te wachten op wat het nieuwe broedseizoen zou brengen.

Vooral de discussie over de achteruitgang van de Grutto had ons nieuwsgierig gemaakt.

Helaas moeten we nu constateren dat we dit jaar niet veel te weten zullen komen. De uitbraak van mond- en klauwzeer (MKZ) op 21 maart gooide een groot deel van ons land op slot. En dat terwijl we het jaar zo ambitieus waren begonnen met de start van het Weidevogelmeetnet.

MKZ

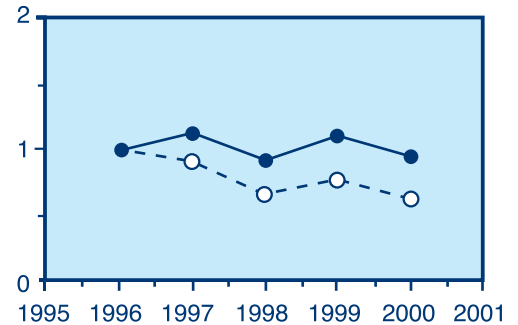
Op moment van schrijven zijn we inmiddels 26 MKZ-gevallen verder en is het al drie weken rustig aan het MKZ-front. Zelfs op de Veluwe zijn de natuurgebieden weer open. Voor het inventariseren van weidevogels kwam de versoepeling in de meeste gevallen te laat. Een deel van het agrarisch gebied was - in de voor inventarisatie belangrijkste periode - ontoegankelijk terwijl elders alleen de wegen openbaar waren. Daardoor was inventariseren op de gebruikelijke wijze vrijwel onmogelijk. Van de professionele weidevogelmeetnetten is een deel afgeblazen en draaide de rest een beperkt programma. Naar verwachting moet het voorjaar van 2001 voor de weidevogelinventarisaties als verloren worden beschouwd en zal het in toekomstige trends als ontbrekende waarde terug te vinden zijn.

Project Weidevogels

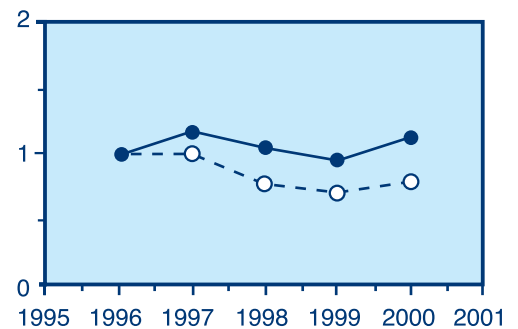
In het voorjaar van 2000 heeft Sovon voor Landschapsbeheer Nederland de aantalsontwikkeling van weidevogels gevolgd in gebieden waar vrijwilligers actief zijn met het beschermen van weidevogels en gebieden waar dat niet het geval is. Dit onderdeel is een voortzetting van eerder onderzoek naar de effectiviteit van weidevogelbescherming dat is gestart in 1996. Drie (Kievit, Schollekster en Tureluur) van de vier soorten die voornamelijk profiteren van de inzet door vrijwilligers, vertonen een gunstiger aantalsverloop binnen beschermingsgebieden dan daarbuiten (figuur 1). Opvallend is echter dat bij de Grutto hiervan (nog) geen sprake is. De mogelijkheid bestaat dat er in 2000 een ken-

tering gaat optreden, maar dat zal de toekomst nog moeten uitwijzen. Kennelijk is bij deze soort bescherming van de legfels alleen niet voldoende. Eerder onderzoek maakte bij de Grutto al duidelijk dat vooral de overleving van de kuikens sterk kan worden beïnvloed door maaien. Het effect daarvan is tweeledig: op jonge leeftijd kunnen kuikens worden 'uitgemaaid', terwijl oudere kuikens kunnen verhongeren doordat hun voornaamste voedselbiotoop, hoog gras, is verdwenen. Er bestaan verschillende ideeën om gruttokuikens te beschermen tegen de gevolgen van maaien. De bekendste is natuurlijk het uitgesteld maaibeheer, waarbij boeren tegen vergoeding een of meerdere percelen pas na een afgesproken datum maaien. Voor Grutto's die met hun jongen in de gangbare graspercelen zitten, biedt dat geen soelaas. Beperking van de maaiverliezen kan daar worden bewerkstelligd door het verjagen van gruttogezinnen uit te maaien percelen. Het plaatsen van stokken met plastic zakken is daarvoor, zoals aangetoond door Maurice Kruk, een effectief middel. Hoe korter de periode van het plaatsen van die stokken vóór het maaien, des te langer kunnen gruttogezinnen blijven profiteren van het lange gras als voedselbiotoop. Daarom is onderzocht hoe snel er een effect van de stokken is vast te stellen op de aanwezigheid van gruttogezinnen. Na vier uur is reeds 35% van de gezinnen verdwenen en na 24 uur 75% (zie fig. 2). Kruk vond een afname in het aantal gezinnen van 70% na twee en vier dagen. Het lijkt er dus op dat het maximale effect van de verjaging al na 24 uur wordt bereikt.

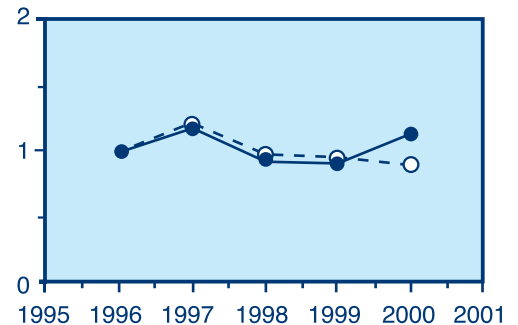
Scholekster

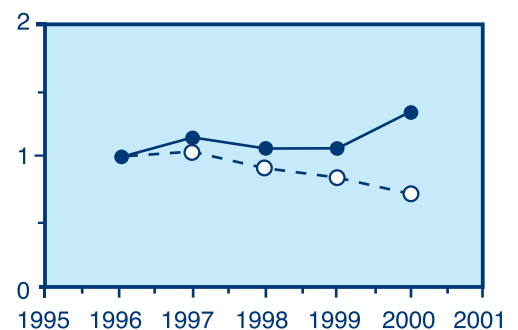
Kievit

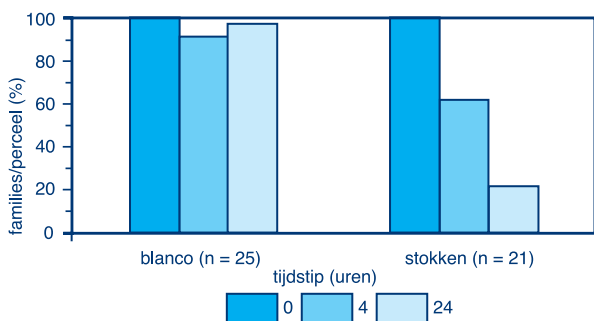
Grutto

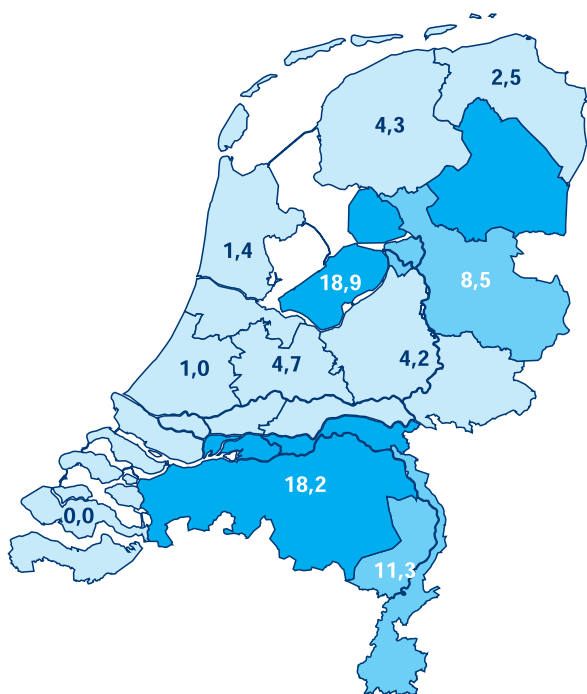
Tureluur

Figuur 1. Indexen voor vier weidevogelsoorten in gebieden met (dichte stippen, getrokken lijn) en zonder (open stippen, gestippelde lijn) vrijwillige weidevogelbescherming over de periode 1996-2000.

Figuur 2. De verandering in het gemiddeld aantal gezinnen (procentueel) in percelen zonder ingreep (blanco) en in percelen waarin stokken zijn geplaatst (stokken), bij aanvang van het experiment (tijdspit 0), na vier uur en na 24 uur.

Figuur 3. De gemiddelde jaarlijkse afname (%) in het aantal Grutto's in de periode 1990-2000 per provincie.

Een tweede methode om maaiverliezen te beperken is niet op de standaard manier - van buiten naar binnen - te maaien, maar bijvoorbeeld van binnen naar buiten of in parallelle stroken. Gruttogezinnen kunnen dan voor de maaier wegvlugten en raken niet midden op het perceel ingesloten. Belangrijk voordeel hierbij is, dat boeren of loonwerkers in dit geval kunnen werken zonder de hulp van vrijwilligers, wat dus minder organisatie vergt. In het voorjaar van 2000 is een start gemaakt met onderzoek naar de effectiviteit van de verschillende methoden. Het was de bedoeling om dit voort te zetten in 2001, maar de MKZ-problematiek doorkruiste dit.

Grutto

Het jaar 2000 heeft ook in het teken gestaan van de discussie rondom de achteruitgang van de Grutto. In een vorige Sovon-Nieuws (nr. 3, 2000) is al melding gemaakt van de oprichting van een 'Grutto platform', waarin vertegenwoordigers zitten van Alterra, Bureau Altenburg & Wymenga, de Bond van Friese Vogelbeschermings Wachten, Steltloper Werkgroep Nederland, Landschapsbeheer Nederland, Vogelbescherming Nederland en Sovon. Het platform wil de mogelijke oorzaken aangeven van de achteruitgang van de Grutto van c. 100.000 broedparen rond 1990 naar een kleine 60.000 in 2000. De conclusie is, dat de voornaamste oorzaken van de achteruitgang zijn gelegen in een achterblijvende reproductie en dat de kern van de problemen dus in Nederland moet worden gezocht. Door uitbreiding van het stedelijk gebied, en de daarmee gepaard gaande infrastructurele aanpassingen, is de hoeveelheid open gebied in Nederland sterk afgenomen. Binnen dat open gebied is de hoeveelheid grasland ook nog eens afgenomen, bijvoorbeeld door uitbreiding van de maïsteelt. Tenslotte is ook de kwaliteit van het resterende grasland afgenomen. Verlaging van bijvoorbeeld de grondwaterstand leidt niet alleen tot een afname van de voedselbeschikbaarheid, maar ook tot een vervroeging van de eerste maaidatum. De periode waarbinnen een Grutto nog een legsel veilig kan uitbroeden is daardoor steeds korter geworden en in sommige jaren ontoereikend. De gemiddelde jaarlijkse afname per provincie (figuur 3) laat zien dat die achteruitgang niet over het hele land egaal verdeeld is. In het westen van Nederland is de achteruitgang minder sterk, terwijl deze in het oosten veel sneller gaat. Provincies met relatief lage aantallen Grutto's vertonen de sterkste achteruitgang.

Appel

Op basis van de huidige kennis is door het platform een aantal oplossingsrichtingen besproken om de Grutto voor Nederland te behouden. Daartoe is een appel geformuleerd aan:

- de overheid, als eerst verantwoordelijke voor de bescherming van de Grutto;
- de terreinbeheerders, die het beheer in weidevogelreservaten zo dienen in te richten dat eenderde van de Nederlandse populatie hier een plaats kan vinden;
- de landbouw, om landbouw en natuur in de toekomst meer te integreren;
- de vrijwilligers, om te blijven bijdragen aan de bescherming van weidevogels en een kwalitatief goede monitoring van de weidevogelstand.

Weidevogelmeetnet

Sovon probeert al jarenlang om de kwaliteit van de weidevogelmonitoring te verbeteren door de ontwikkeling van een weidevogelmeetnet. Dat meetnet bestaat uit een combinatie van gegevens verzameld door vrijwilligers via het Broedvogel Monitoring Project (BMP) en professionals van provinciale meetnetten. De opzet van de structuur en het vaststellen van het aantal benodigde proefvlakken per te onderscheiden categorie vonden plaats in overleg met het Centraal Bureau voor de Statistiek. Belangrijke categorieën binnen het meetnet zijn drie gebruiksvormen; grasland-reservaat, overig grasland en overig cultuurland. Verder wordt nog onderscheid gemaakt naar grondsoort in combinatie met regio, bijvoorbeeld zee-klei-noord en zee-klei-zuid. Er wordt ook nog aanvullende informatie gevraagd om meer inzicht te krijgen in de factoren die van invloed zijn op het voorkomen van weidevogels, zoals grondgebruik, hoeveelheid hooiland, weidevogelbescherming, enz. Ongeveer 300 vrijwilligers die een BMP-proefvlak hebben in grasland, bouwland of halfopen cultuurland kregen aan het begin van het voorjaar een speciaal formulier met een korte toelichting in de vorm van een bijlage op de BMP-handleiding. De professionals van de provinciale meetnetten gaan op dezelfde wijze informatie verzamelen. Daarmee zal de kwaliteit van de monitoring naar verwachting sterk toenemen en zullen we in de toekomst hopelijk eerder en beter in staat zijn om desastreuze aantalsveranderingen als bij de Grutto op tijd te voorspellen.